

Літ.: *Косик В.* Україна під час другої світової війни, 1938—1945. К.—Париж—Нью-Йорк—Торонто, 1992.

В. С. Коваль.

ВЕЛИЧКІВСЬКИЙ (Величко) **Яків** (кін. 17 ст. — після 1737) — церк., громад., політ. та освіт. діяч України. Очевидно, походить з козац.-старшинського роду *Полтавського полку*. У 1720-х рр. навч. в богословському класі Київ. акад. (див. *Києво-Могилянська академія*). Після закінчення отримав посаду полтав. протопопа. Академічні знання допомогли йому стати чл. одного з духовних судів на Полтавщині. Невдовзі В. увійшов до першого складу спец. кодифікаційної комісії зі створення зводу писаних правових норм України, в якій працював впродовж 1728—35. Ця комісія підготувала визначну пам'ятку укр. правової думки 18 ст. «*Права, за якими судиться малоросійський народ*» (1743). 1736—37 викладав у Київ. акад. Подальша доля невідома.

Літ.: *Вишневский Д.* Киевская академия в первой половине XVIII ст. К., 1903; *Панашенко В. В.* Соціальна еліта Гетьманщини (друга половина XVII—XVIII ст.). К., 1995.

Т. В. Чухліб.

ВЕЛИЧКО Григорій (1863—1932) — укр. галицький історик і економіст. Дійсний чл. НТШ (1899), проф. природничих наук. Автор праць «Політичні і торговельні взаємовідносини Руси і Візантії 9—11 ст.» (1891), «Народописна книга україно-руського народу» (1896) й популярних вид. із географії та економіки України.

В 1920 — поч. 1930-х рр. працював у Харків. ін-ті нар. освіти. П. у м. *Харків*.

Літ.: Українська журналістика в іменах, вип. 8. Львів, 2001.

С. І. Кот.

ВЕЛИЧКО Самійло (Самоїл) **Васильович** та його літопис. В. (бл. 1670 — після 1728) — історик укр. козацтва, представник риторично-фактографічної течії у вітчизн. *історіографії*. Н. на Полтавщині. Освіту здобув, очевидно, у Києво-Могилянському колеґіумі (див. *Києво-Могилянська академія*). Від 1690 служив у канцелярії ген. писаря *В. Кочубея*. Протягом 1705—08 — військ. канцелярист *Генеральної військової канцелярії*.

Наприкінці 1708 під час політ. репресій *Петра I* в Україні, викликаних визвол. виступом *І. Мазепи*, був ув'язнений. Після звільнення 1715 оселився в с. Жуки під Полтавою (нині село Полтав. р-ну Полтав. обл.). В. — автор фундаментального істор. трактату (написаного між 1715 і поч. 1720-х рр.), присвяченого подіям укр. історії з серед. 17 до поч. 18 ст. Твір зберігся до наших днів не повністю. 1-й т. рукопису охоплює період з 1648 до 1659 і має назву «Сказаніє о войнѣ козацкой з поляками...»; 2-й т. (1660—1700) названо «Повѣствованія лѣтописная о малоросійских и иных отчасти поведенія собранная и здесь описанная». Рукопис містить ілюстрації, в т. ч. портрети дев'ятох укр. гетьманів. Зберігається у Рос. нац. б-ці у *Санкт-Петербурзі*, один із списків твору — в Ін-ті рукопису НБУВ. Праця В. вперше опубл. в 4 т. 1848—64 *Київською археографічною комісією*.

Літопис В. спирається на широкую джерельну базу — праці *А. Гваньїні*, *М. Кромера*, *С. Окольського*, *С. Пуффендорфа*, *С. Твардовського*, козац. хроніки, документи *Генеральної військової канцелярії*, мемуари та ін. В. тяжів до змалювання істор. діянь і повчальних подій минулого «високим» стилем за правилами риторичного мист-ва. В дусі такої методології та естетики він вдавався до літ.

Самійло Величко. «Сказаніє о войнѣ козацкой з поляками...». 1720. Титульний аркуш.

обробки джерельних текстів, вставка «під документ» (зокрема, йдеться про кілька неавтентичних листів *Б. Хмельницького*, а також заporожців до різних адресатів). Водночас історик досить коректно ввів до тв. значний масив автентичних документальних матеріалів, причому досить часто спираючись на метод критики писемних пам'яток.

Вузлові концептуальні моменти літопису В. — доведення правомірності визвол. війни (див. *Національна революція 1648—1676*), виправдання добровільного підданства гетьмана *Б. Хмельницького* рос. цареві (див. *Березневі статті 1654*), засудження внутр. чвар і міжусобиць в укр. сусп.-ві (див. *Громадянські війни другої половини 1650—першої половини 1660-х років в Україні; Руїна*), обґрунтування ідей істор., соціальної і політ. винятковості *козацтва* та ідеї козац. політ. автономізму. Історик вважав козац. д-ву *Б. Хмельницького* правонаступницею частини давньорус. істор. спадщини. Козацтву відводилася націєтворча роль. Історик наголошував на престижності походження, етнокульт. і етнополіт. самобутності козаків, а також укр. народу в цілому. У цьому зв'язку він використав, зокрема, сарматський (див. *Сарматизм*) і хозарський (див. *Хозари*) історіографічні міфи походження українців, а також політично «паспортизував» українців етнополітонімом «козацько-руський народ». Послідовно проводив думку про станову рівність козацтва і *шляхти* (причому відмежовував козаків від «простих» *посполитих*). Позитивно оцінюючи приєднання України до Рос. д-ви, В. водночас засуджував антиукр. політику царизму — розчленування тер. України за *Андрусівським договором* (*перемир'ям*) 1667, наступ на традиційні права укр. народу, насамперед козацтва, зруйнування у трав. 1709 рос. військами за указом *Петра I* *Запорозької Січі* та ін. В політ. устрої укр. сусп.-ва історик виділяв конструктивну і стабілізуючу роль Запороз. Січі, яка, доводив він, була ідеальним інструментом козац. демократії, служила протипологом гетьмановладолобця і стояла на сторожі *православ'я* та цілісності Вітчизни. Деструктивним сусп. чинником В. вважав нездатність козац. еліти політично консолідувати-

ся. Хоча в розумінні історії у В. присутні провіденціалістські риси, його істор. мислення в цілому було секуляризованим (світським).

Крім літопису, збереглася ще одна праця В. — «Космографія».

Тв.: *Летопись событий в Юго-Западной России в XVII веке*, т. 1—4. К., 1848—64; *Сказание о войне козацкой с поляками*. К., 1926; *Літопис*, т. 1—2. К., 1991.

Літ.: *Иконников В. С.* Опыт русской историографии, т. 1, кн. 2. К., 1908; *Багалій Д. І.* Нарис української історіографії: Джерелознавство, вип. 2. К., 1925; *Марченко М. І.* Українська історіографія (з давніх часів до середини XIX ст.). К., 1959; *Дорошенко Д. І.* Огляд української історіографії. К., 1996; *Соболь В.* Літопис Самійла Величка як явище українського літературного бароко. Донецьк, 1996; *Герасименко Н. О.* Історичні події на Україні 1657—1659 рр. (гетьманство І. Виговського) у висвітленні С. В. Величка. К., 1999.

П. М. Сас.

ВЕЛИЧКОВСЬКИЙ Іван (р. н. невід. — 1701) — укр. поет, священник. У 60-х рр. 17 ст. навч. у Києво-Могилянському колегіумі (див. *Києво-Могилянська академія*). Його вчителем і покровителем був ректор колегіуму кiev. митрополит В. Ясинський. У 1670-х рр. запрошений архієпископом Л. Барановичем для роботи в *Чернігівській друкарні*, де, ймовірно, прийняв священницький сан. Там написав і видав польськомовний панегірик, присвячений Ба-

рановичу. Цей твір дійшов до наших днів в одному (пошкодженому) примірникові. 1687 В. згадується у літописі С. Величка як священник Свято-Успенської соборної церкви в *Полтаві*. Того ж року В. присвятив панегірик гетьманові І. Самойловичу. У панегірику змальовано образ ідеального правителя, у якого віра поєднується з добродійними справами на користь всього сусп-ва. В. — автор багатьох віршів, епіграм, перекладів тв. англ. поета епохи *Відродження* Джона Оуена (Owen). Наляжав до представників укр. літ. бароко, був теоретиком фігурних («курійозних») віршів, за що його називали «футуристом» 17 ст. Писав книжною укр. та польсь. мовами. Розробляв як світські, так і християн. теми й сюжети, проповідував у ранньохристиян. дусі рівність між усіма людьми. Виходив з того, що духовний порятунок залежить не лише від віри, а й від добродійних справ. У віршах наявні мотиви швидкоплинності часу і невідворотності смерті. Авторські зб., присвячені В. Ясинському («Зегар з полузегарком», 1690, та «Млеко од овці пастору належное», 1691), були своєрідними підручниками з поезики.

П. у м. Полтава.

Тв.: Твори. К., 1972.

Літ.: *Колосова В. П.*, *Крекотень В. І.* До питання про життя і творчість Івана Величковського. В кн.: *Величковський І.* Твори. К., 1972; *Маслов С. І.* Маловідомий український письменник кінця XVII—початку XVIII ст. Там само.

О. М. Дзюба.

ВЕЛИЧКОВСЬКИЙ Паїсій (світське ім'я та по батькові — Петро Іванович; 1722—15.11.1794) — укр. церк. діяч, богослов, філософ, письменник. Правнук І. Величковського. Н. в м. *Полтава*. Протягом 1734—38 навч. у Київ. акад. (див. *Києво-Могилянська академія*), 1741 прийняв чернечий постриг в інока з ім'ям Платон. Деякий час перебував у *Києво-Печерській лаврі*, був гравером у *Києво-Печерській друкарні*. 1743 по-мандрував у Молдову, а 1746 на *Афон*, де жив майже 17 років, заснував там скит св. Іллі-пророка та прийняв чернечий постриг в мантию (другий ступінь чернецтва). Цей скит був під протекцією *Коша Запорозької Січі*. 1764 разом зі своєю братією переїхав до Молдови в Драгомирну, там прийняв схиму (найвищий ступінь чер-

нецтва) з ім'ям Паїсій. Продовжував підтримувати зв'язки з Кошем Запороз. Січі. Деякий час жив у Мернополянському скиті у Валахії (див. *Волицина*), з 1779 — у Нямецькому монастирі (нині pobl. м. Тирчу-Нямц на пн. сх. Румунії), був його архимандритом (1790—94). Згуртував там освічених людей, які займалися перекладом і переписуванням пам'яток *патристики* та філософії, організував друкарню. За його ініціативи при монастирях було створено спец. шк. для підготовки перекладачів церковнослужебної і богословської літ. молдов. мовою. Видав 1773 у Яссах слов'ян. граматику, а 1776 — «Медичні поради по людських хворобах» молдов. мовою. Завдяки діяльності В. Нямецький монастир став визначним просвітницьким і духовним осередком правосл. народів дунайського регіону. Був прихильником *ісихазму*, проповідував внутр. духовну молитву до Ісуса Христа. В тв. «Об умной или внутренней молитве» визначив діяння та споглядання як шлях до духовної досконалості. Перший етап духовного сходження — дотримання покірливості, послуху, смирення, посту, молитви; другий — очищення серця і розуму людини. В. працював над перекладом зб. творів отців Церкви — «Філокалія» (видана грец. мовою у Венеції (Італія) 1782, переклад під назвою «Добротолубіє» опубл. 1793 в *Москві*). Вчення В. знайшло своїх послідовників у Росії, зокрема серед старців Оптиної Свято-Введенської Козельської п'устині, до яких приїздили М. Гоголь, Ф. Достоевський, Л. Толстой. Деякі його твори разом із житієм про нього кілька разів видавалися, більшість залишилась у рукописах. Творчість В. справила вплив на Ф. Достоевського.

П. у Нямецькому монастирі.

1988 В. канонізований РПЦ як преподобний.

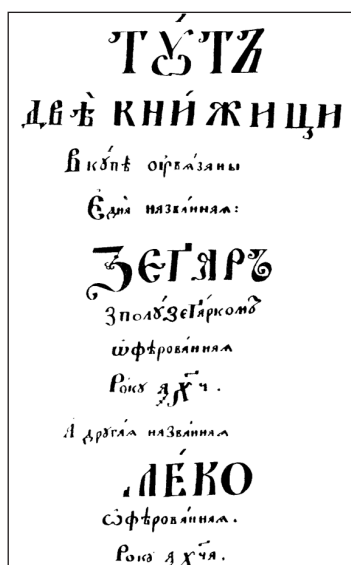
Тв.: Житие и писания молдавского старца Паисия Величковского. М., 1847.

Літ.: К истории обителей Паисия Величковского. «Киевская старина», 1894, № 5; *Боровикова-Майкова М.* Нил Сорский и Паисий Величковский. В кн.: Сергею Федоровичу Платонову ученики, друзья и почитатели. Сборник статей. СПб., 1911; *Ларіон, митрополит*. Паїсій Величковський: Його життя та праця. Вінніпег, 1975; Очерки по истории молдавско-русско-украинских философских связей XVII—XX вв. Кишинев, 1977.

О. М. Дзюба.

Паїсій Величковський.

І. Величковський. Дві книжциці. Титульна сторінка збірки.